

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra filosofie a religionistiky

Bakalářská práce

KONCEPCE SVĚDOMÍ V DÍLE JOSEPHA
RATZINGERA

Vedoucí práce: Tomáš Machula, Ph.D., Th.D.

Autor práce: Jitka Vašáková

Studijní obor: Náboženská výchova a etika

Ročník: IV.

2010

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47 zákona č. 111/1998 Sb. V platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

17. ledna 2010

Děkuji vedoucímu bakalářské práce Tomášovi Machulovi, Ph.D., Th.D.
za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.

OBSAH

ÚVOD	5
1 Historie z pohledu filosofie	7
2 Co říká o svědomí sociologie	8
3 Jak se psychologové vyjadřují o svědomí	8
4 Biblické pojetí svědomí	9
5 Svědomí v teologii	9
5.1 Svědomí v současné katolické teologii	11
6 Představení hlavy katolické církve	12
7 Svědomí v díle Josepha Ratzingera	14
7.1 Ujasnění pojmu svědomí	19
7.2 Praupamatování se podle sv. Augustina	20
7.3 Konání podle svého svědomí	21
7.4 Vina	23
7.5 Odpuštění	27
8 Etika svědomí podle Benedikta XVI	28
ZÁVĚR	33
Seznam literatury	36
Přílohy	38

ÚVOD

Svědění patří k podstatě lidského bytí. Snadněji se řekne, jak se projevuje, než co vlastně je. Je to produkt výchovy a vlivu prostředí, kde jen odráží hodnoty rodičů a společnosti? Je pravda, že jsou určitá rozhodnutí, která se odvolávají na svědomí docela odlišná nebo i protichůdná. Každý člověk vyznává různé hodnoty, pravdy, je z jiného prostředí. Jsou různé situace, kde se lidé mohou rozhodnout odlišně. U některých lidí se svědomí plně nerozvinulo a jeho zaměření neodpovídá všeobecným mravním požadavkům.

Svědění je vnitřní instance, která soudí člověka o tom, co sám způsobil, nebo se chystá způsobit. Navazuje na lidskou schopnost sebereflexe tj. lidskou schopnost uvažovat o sobě samém, dívat se na sebe jinými očima než je pohled vlastního zájmu a prosazování. Proto si svědomí vyžaduje respekt ze strany druhých i společnosti. Člověk musí mít svobodu svědomí. Zkušenost svědomí, především tzv. následného svědomí, je právě tak stará jako lidstvo samo. O hnutí svědomí je však možné mluvit až tam, kde se vyvinula osobní odpovědnost.

Svědění je vysoce universálním činitelem a vytváří základ mravní argumentace napříč kulturami. Mohlo by se zdát, že člověk je soudcem svého jednání a nejednání. Člověk cítí, že i když nepodléhá žádnému vnějšímu nátlaku, přesto ho svědomí vede často k tomu, aby své minulé jednání odsoudil nebo, aby něco neudělal, i když by se mu zrovna chtělo. Svědomí nemá v ruce a nemůže s ním disponovat. Stará stoická a křesťanská myšlenka praví, že člověk, který udělá, co ho zrovna napadne, není vůbec svobodný, ale otrok svých nálad.

Svědění se musí řídit určitými pravidly. Není dovoleno konat zlo, aby z toho vzešlo dobro. Také „Zlaté pravidlo“ – co chcete, aby lidé dělali vám, dělejte i vy jim. Láska je vždy cestou respektování bližního a jeho svědomí, i když to neznamená schvalovat jako dobro to, co je objektivně zlé. Na svědomí jsou různé pohledy, jiný má filosofická etika, jiný teologická etika. Různí filosofové v dějinách filosofie ho vyjadřovali svými názory a postoji. Tématikou svědomí se nezabývá pouze etika, ale i psychologie a sociologie.

Etika, nebo též teorie morálky je filosofickou disciplinou, která zkoumá morálku nebo morálně relevantní jednání a jeho normy. Etika je disciplinou praktické filosofie. Etika se zabývá teoretickým zkoumáním hodnot a principů, které, které usměrňují lidské jednání v situacích, kdy existuje možnost volby prostřednictvím svobodné vůle. Hodnotí činnost člověka z hlediska dobra a zla. Na rozdíl od morálky, která je blíže konkrétním pravidlům, se etika snaží najít společné a obecné základy, na nichž morálka stojí, popř. usiluje morálku zdůvodnit. Etika se dále dělí na další disciplíny: etika analytická, autonomní, deontologická, evoluční, heteronomní, individuální atd..

V etice hraje významnou roli svědomí. V křesťanském pojetí je to zákon vepsaný Bohem do lidských srdcí „hlas Boha v naší duši“ nebo „niterné zjevení Boha v nás“. Každý má svědomí, které je zároveň cestou k poznání přirozeného zákona a také Boží existence.

V sekulárním pojetí je svědomí založeno na svobodě a poznání dobra, vychází z toho, co nás naučila společnost, případně z pudů.

Podle křesťanství je Bůh absolutní autoritou morálky. Lidé mohou morální zákon poznávat prostřednictvím Bible, církevní tradice, Božského vnuknutí Ducha sv. nebo skrze svědomí.

V judaismu je autoritou např. Tóra, v islámu jsou to Korán, hadísy a zákon šaria. Hinduismus vychází z mnoha spisů a živé zkušenosti, buddhismus kromě spisů klade důraz na rozum a osobního učitele.

Křesťanští filosofové rozlišovali dva druhy svědomí: obecné jako nitro člověka, v němž se vše soustřeďuje, a specifické jako mravní chápání, což je schopnost posuzovat své vlastní jednání a poznávat, co je dobré a správné.

Křesťanská víra nám říká, že tím, že je člověk v nejtajnějších hnutích srdce a myslí otevřen Bohu, dostává se i do hlubin nitra. Víra a mravní život spolu úzce souvisí. Víra vrhá světlo na naši cestu a ukazuje nám směr. Tak rozum a vůle mohou spolupracovat a člověk může bezpečně jít. Podle křesťanů je svědomí Boží hlas v nás.

Otázka svědomí nás přivádí k jádru morálního problému a tak k otázce o existenci člověka vůbec. Křesťanští teologové se k fenoménu svědomí

vyjadřovali od počátku křesťanství. Současný teolog a hlava katolické církve, papež Benedikt XVI., ve svých dílech řeší také etické otázky dobrého a špatného jednání, schopnosti rozpoznat vinu a křesťanské svědomí. Ve své encyklice „Caritas in Veritate“ (Láska v pravdě) se zabývá sociálními problémy, které úzce souvisí s etikou a také se svědomím. Vyjadřuje se k sociálním otázkám, které se týkají celého lidstva. Říká, že láska je základní cesta sociální nauky církve. Láska v pravdě je princip od něhož se odvíjí sociální etika církve a řídí se jím morální jednání.

1. Historie z pohledu filosofie

V klasické řecké filosofii nenajdeme rozpracované pojednání o svědomí. Poprvé se s termínem svědomí – syneidésis – setkáváme u Demókrity (5. stol. před Kr.). Původní význam používaný i ve filosofii je spoluvědění – porozumění (i český výraz s-vědomí). Teprve postupně nabývá charakter kritéria morálního rozlišování. U Sokrata a jeho pokračovatelů najdeme výraz daimónion – božský hlas vnímatelný v nitru člověka. Podobně smýšlí také Aristoteles, zakladatel etiky. Konkrétněji se vyjadřuje k otázce svědomí až francouzské osvícenectví, jako například J.J. Rousseau nebo začínající německý idealismus – I. Kant pro něhož je svědomí schopnost praktického rozumu a zároveň Boží hlas v nitru člověka. Po francouzské revoluci a dalších válkách, která se svědomím často oháněla je další hodnocení filosofů, jako byl Nietzsche, Schopenhauer, Hegel značně střídmější až pesimistické. Pro Nietzscheho je svědomí jen trýznivý fenomén nemocné duše. Hegel podřizuje jedince zájmu společnosti. Svědomí je pro něj nejistá instance, která se musí řídit objektivními měřítky společnosti. Dále pokračuje Feuerbach, Marx, kteří svědomí vysvětlují jako vlastnost člověka, získanou výchovou.¹ Zbavují ho jakékoliv transcendence a vylučují božský původ. Zkušenosti 2. světové války znovu vyvolaly hluboké pochybnosti. Vliv na názor, co je svědomí se v dějinách mění, záleží jakého světonázorového myšlení je filosofie a konkrétní

¹ Rádl, E. *Dějiny filosofie*. Praha:Votobia. 1998. ISBN 80-7220-063-1.

filosof. Podle materialisty je svědomí produktem evolučního procesu, pro věřícího je to místo, kde přebývá Bůh v člověku.

Ve dvacátém století se problému svědomí věnují i jiné obory, psychologie, sociologie, tím, že studují lidské jednání.

2. Co říká o svědomí sociologie

Porovnáváním různých kultur se zjistilo, že to co je v jedné považováno za dobré, jiná kultura odmítá. Ale ve velké většině jsou zásadní morální povinnosti stejné, což znamená, že svědomí není formováno jen určitou společností, nýbrž jsou základní etické hodnoty člověku dány a působením prostředí se vyvíjejí. Nezůstává však na této vrozené danosti, ale je důležitá naučená schopnost k samostatnému posuzování a rozhodování.²

3. Jak se psychologové vyjadřují o svědomí

Mnohé teorie vedou ke značné relativizaci svědomí, jiné připouštějí, či předpokládají vrozený základ. Poukazují na vývoj svědomí a vliv výchovy prostředí. Stěžejní studie v psychologii jsou S. Freuda a C. G. Junga. Podle Freuda je svědomí veličina, která se vyvíjí během dětství v konfliktu se sebou samým a prostředím. Podle Junga se jedná o vrozené archetypologické představy, které jsou společné všem lidem. Svědomí nepudí pouze k dobrému, ale i ke zlému, v každém případě si zasluhuje poslušnost. Toto pojetí se odklání od tradiční křesťanské nauky.³

² Článek „Svědomí v pohledu filosofů“ Dostupné z: <http://www.katolik.cz/texty/view.asp?cis=144/17.10.2009/>

³ Článek „Svědomí v pohledu filosofů“ Dostupné z: <http://www.katolik.cz/texty/view.aso?cis=144/17.10.2009/>

4. Biblické pojetí svědomí

Ve Starém zákoně se výraz pro svědomí nevyskytuje. Ve smyslu správného rozhodování se používá termín srdce nebo ledví. Správné či nesprávné jednání není souhlas se svědomím, ale uposlechnutí Božího zákona. Bůh a člověk stojí v přímém vztahu, člověk je oslovován Bohem nebo prostřednictvím Zákona. Svědomí, jako samostatná schopnost rozpoznání dobra a zla se zde nenachází. Podobně je to i v evangeliích. Ježíš nemluvil o svědomí člověka, ale o srdci člověka. Poukazuje na to, že ze srdce člověka vycházejí také zlé myšlenky a to člověka znesvěcuje. Až sv. Pavel píše o syneidésis – svědomí. To člověka soudí a má být respektováno. Kdo svědomí nerespektuje, připravuje se o spásu. Ale ani sv. Pavel nepovažuje svědomí za instanci, která člověka vědomě vede k dobru. Hlavním kritériem pro sv. Pavla je chování se podle Božího slova a dále pak láska k bližnímu. V Pavlově rané křesťanské teologii se již ale objevují úvahy o vnitřní lidské instanci, která orientuje na správnou cestu. Svědomí může člověka vést jen pokud je život žitý z víry. Svědomí zde není označováno jako hlas Boží, může vést i ke zlým skutkům. Aby vedlo správně musí být stále v kontaktu s Boží milostí. Ježíš neříká „žij v souladu se svým svědomím“, ale „miluj Boha a bližního“.

5. Svědomí v teologii

V prvním tisíciletí se o problému svědomí příliš systematicky nejednalo. Sv. Augustin o něm mluví ve svých Vyznáních jako o vnitřním hlase, který ho pudil. Tento problém řešil až sv. Tomáš Akvinský, zabývá pojmy *conscientia* a *synderesis* a druhý pojem je *lex naturalis*. Výrazy *conscientia* a *ratio* mají obecnější význam, než naše „svědomí“. Slovo *conscientia* v latině znamená spoluvědět. Toto vědění má tři roviny – *synderesis*, *sapientia*, *scientia* (v užším smyslu). *Synderesis* je poznání praktického rozumu, týkající se prvních mravních principů. Toto vědění funguje normativně. (Slovo *synderesis* vzniklo porušením

jednoho místa v Jeronýmově komentáři k Ezechielovi. Jde původně o řecké slovo *syneidesis*, jež má podobný význam jako latinské slovo *conscientia Sapientia* (z latiny = moudrost) lze označit jako základní světonázorový postoj. *Scientia* (z latiny = vědění, věda) je jednoduše faktické poznání, které má člověk k dispozici v konkrétní situaci. Svědomí tedy aplikuje apriorní mravní jednání - *synderesis*, diferencovaný danými světonázorovými postoji - *sapientia* a konkretizovaný konkrétně danými empirickými znalostmi – *scientia* na určité jednání v dané situaci.⁴

Tato nauka se stala jednou z příčin o vzrůstající zájem o teologii svědomí. Vyhranily se tři školy: tomistická, františkánská a mystická. Tomistická škola byla racionálně zaměřená, považuje svědomí a jeho soudy za zcela racionální proces. Františkánská škola, v rámci své tradice, rozděluje váhu svědomí mezi rozum a vůli. Soud svědomí se neřídí jen kritériem správnosti (co je na základě rozumového soudu správné, abych udělal), ale i kritériem dobra (co je dobré, abych udělal). V ideálním případě se správnost a dobro shodují, ale v praxi se mohou rozcházet. Mystická škola se od čistě racionálního svědomí odvrací. Ve spisech středověkých mystiků se spíše než o poznání mluví o zkušenosti Boží blízkosti. Svědomí je „jiskra duše“, jakoby pozůstatek prvotního, hříchem nezkaženého, rajského stavu, zvláštní niterný způsob setkání člověka s Bohem. V mystické teologii se mluví především o spojení člověka a Boha, morální jednání je až důsledkem uvědomění si Boží blízkosti. Martin Luther v době reformace je přesvědčen o úplné zkaženosti lidské přirozenosti hříchem. V člověku nezůstal neporušený cit pro dobro, pro Boží vůli. Svědomí místo, aby bylo světlem se stává slepým vůdcem. Podle Luthera nemůže mít oporu člověk ani v učení církve a papeže, protože se často mýlili. Jediná cesta je jen víra. Tam, kde člověk žije vírou, není jeho svědomí svázáno žádnou lidskou autoritou. Jeho pánem je výhradně Kristus. Lze se řídit pouze Božím slovem a spoléhat na Boží spásu. Z hlediska katolické teologie jsou proti tomuto učení námítky. Je lidská přirozenost opravdu, tak zkažená hříchem, že není možné správného poznání? Není příliš podceněna služba církve?

⁴ Azenbacher, A. *Úvod do etiky*. Praha: Academia, 2001. ISBN 80-200-0953-1.

5.1 Svědomí v současné katolické teologii

Od první poloviny 20. století se svědomí definuje spíše než „hlas rozumu“ jako „Boží hlas v člověku“. Toto označení již formuloval Pius XII. Nejdůležitější diskuse v současné teologii se vede kolem hodnocení svědomí, jako závazné instance a to, zda se člověk může odvolávat na své svědomí i tehdy, když se odchyluje od stanovených norem. O svobodě svědomí se takto mluvilo spíše v profánních oblastech, katolická církev se k tomuto tématu moc nevyjadřovala. Velký zlom v myšlení nastal po II. vatikánském koncilu, který na svědomí a jeho svobodu poukázal. Konstituce *Gaudium et spes* a deklarace *Dignitatis humanae* poukazují na důstojnost, svobodu a závaznost svědomí. Je zde samozřejmě připomenuto, že svědomí se má orientovat podle pravdy, božského a magisteria. Svědomí není zcela autonomní, ale má konkrétní vazbu na život víry. Rozhodně nelze zneužívat svědomí jako argument, proti kterému se nedá nic namítnout. Morální teologie považuje po II. vatikánském koncilu svědomí za poslední závaznou instanci pro rozhodování člověka. Jednání člověka je mravní, pokud je v souladu z jeho svědomím, naopak se dopouští mravně závadného jednání (hříchu), pokud jedná proti svědomí. Velmi důležitá je výchova svědomí. Morální teolog by měl sestavit seznam povinností a zákazů, které by si měl člověk osvojit. Je to v podstatě aplikace tomistického pohledu na svědomí. Byla sestavována „zpovědní zrcadla“ Tento systém je propracovaný, ale nedokáže vše. Výchova svědomí k pozitivním hodnotám se tolik nezabývá tím, co by člověk neměl dělat, spíše tím, co znamená život podle víry a jaké hodnoty se mají chránit. Magisterium před věřící staví to dobré a orientace na dobro znamená odklon od zlého. Život křesťana není jen to, co musím a mám dělat, abych se nedopustil hříchu, ale především následováním Ježíše Krista.

V dokumentech II. vatikánského koncilu, v konstituci *Gaudium et spes* stojí psáno: „ Svědomí je nejtajnější střed a svatyně člověka, v níž je sám s Bohem, jehož hlas mu zaznívá v nitru (GS 16). Věřící člověk ve svém svědomí zakouší

Boha a následuje jeho výzvu k životu na základě lásky. Láska je obsahem a měřítkem svědomí. „ *Prostřednictvím svědomí si člověk podivuhodným způsobem uvědomuje zákon, který splňuje milováním Boha a bližního*“ (GS 16“). Ve svém svědomí také máme požadavek osobní odpovědnosti za druhé lidi. Je to dvojí přikázání lásky. Křesťanská víra nám říká, že tím, že je člověk v nejtajnějších hnutích srdce a mysli otevřen Bohu, dostává se i do hlubin svého nitra. Víra a mravní život spolu úzce souvisí. Víra vrhá světlo na naši cestu a ukazuje nám směr. Tak rozum a vůle mohou spolupracovat a člověk může bezpečně jít. Podle křesťanů je svědomí Boží hlas v nás. Člověk má být otevřen pro Slovo Boží, aby v něm mohlo své kořeny zapustit, má jej poslouchat. Má se jím nechat formovat a jednat podle něj. Má svá rozhodnutí podle něj řídit.

6. Představení hlavy církve

Benedikt XVI. je 265. papežem katolické církve. Je to instituce, s níž se v celosvětovém měřítku, co se týká délky a nepřerušovanosti existence, nic nemůže rovnat. Vlastním jménem Joseph Ratzinger, je nejenom představitel církve, ale hlavně výborný teolog. Narodil se 16. dubna 1927 v Marktl am Inn, Bavorsko, Německo. Když mu bylo 11. let vypukla II. světová válka. Studoval v Arcibiskupském katolickém chlapeckém semináři sv. Michaela a byl tak systematicky uváděn do duchovního života. V sedmnácti letech nastoupil k bateriím protiletadlové obrany. V roce 1947 dokončil dvouleté studium filosofie, které bylo třeba vystudovat před vstupem na teologickou fakultu. Byl velmi pilný a nadaný student. 29. června 1951 byl vysvěcen na kněze. Stal se universitním profesorem. Od roku 1953 přednášel na katedře dogmatiky a fundamentální teologie ve Freisingu. Vedle úvazku na fakultě měl také pravidelně bohoslužby v katedrále a vedl skupinu mládeže. Bylo mu 26 let a byl jeden z nejmladších doktorů v Německu. Ve své práci se zabýval myšlenkami sv. Augustina. Stal se docentem, po určitých problémech, musel habilitační práci přepisovat. Seznámil se s velkým teologem Karlem Rahnerem. Odešel přednášet

do Bonnu a později po různých universitách v celém Německu. Ve svých 34 letech se zúčastnil jako poradce kardinála Fringse II. vatikánského koncilu v roce 1962 – 1965. V roce 1967 se zakládala universita v Řeznu, profesor Ratzinger se stal z pověřením ministerstva členem zakládajícího výboru. Doba tam prožitá byla plná plodné teologické práce. Jmenování devětačtyřicetiletého profesora dogmatiky novým mnichovským arcibiskupem bylo pro většinu lidí v Německu nečekané, ale po oficiálním oznámení se v diecézi šířila radost z toho že to byl „bavorák“. Arcibiskupem byl jen několik týdnů, když jej Pavel VI. v Římě jmenoval kardinálem. To si vzpomněl jak jako dítě v mateřské škole, při setkání s kardinálem, byl fascinován purpurovou barvou jeho šatu a velkým majestátem si přál stát se také kardinálem. Spolu s ním, byl také 27. června 1977 jmenován kardinálem František Tomášek, který přijel tajně z Prahy.⁵

Dne 25. listopadu 1981, papež Jan Pavel II. jmenoval čtyřiapadesátiletého mnichovského arcibiskupa prefektem Kongregace pro nauku víry, nebo jak se dříve říkalo, Posvátného officia, obávaného a představy a předsudky poznamenaného úřadu „Svaté inkvizice“. Prefektem tohoto nejstaršího, nejproblematičtějšího vatikánského úřadu se stal Joseph Ratzinger. Tento úřad zastával 24 let. Ani jako římský prefekt se nevzdal povolání teologa a psal vlastní teologické práce. Kongregace pro nauku víry řešila různé případy, Joseph Ratzinger musel rozhodovat. Musel se řídit svým **svědomím**. Proto je velmi zajímavé poznat **koncepti svědomí v jeho díle**.

V sobotu 2. dubna 2005 zemřel papež Jan Pavel II. Novým papežem byl zvolen dne 19. dubna 2005 Joseph kardinál Ratzinger.

⁵ Muroňová, E., Havel, T.C. *Benedikt XVI.* Praha: Ottovo nakladatelství, 2009. ISBN 978-80-7360-903-0.

7. Svědomí v díle Josepha Ratzingera

Svědomí člověka rozsuzuje jeho mravní jednání. Musí se vždy poslechnout, ale za podmínky, že svědomí se musí stále zkoumat a proměřovat svá přesvědčení podle objektivního měřítka mravnosti. Vzniká tak dispozice k trvalému mravnímu konání. Tyto dispozice k dobrému nazýváme ctnosti. Propůjčují člověku opravdu lidský charakter. Přirozené mravní ctnosti potřebují přetvořit oněmi dispozicemi, které nám z milosti může dát pouze sám Bůh a které naše konání vztahuje přímo k nám. Jsou to víra, naděje a láska.⁶ Takto o svědomí píše katechismus. Vyplývá z toho, že své svědomí musíme nutně poslechnout, když by člověk nejednal podle svého svědomí, nemohl by být za své jednání odpovědný. Ale svědomí se také může mýlit, to je tak zvané „bludné“ svědomí. Proto je velice důležité své svědomí přezkoumávat a formovat. Formovat se dá velmi dobře studiem katechismu, Písma sv., nasloucháním kázání duchovních a modlitbou. Joseph Ratzinger v „Malém úvodu do katechismu katolické církve“ říká, že tím dostaneme schopnosti k trvalému dobrému jednání. Velkou roli zde hraje milost Boží. Bůh je velmi milosrdný a upřímná modlitba nezůstává nevyslyšena. Každý člověk by na sobě měl pracovat. Srdce člověka se dá formovat Božími pokyny, když nechává v nitru působit Boží slovo. Z Písma sv. vyplývá, že ve svědomí se ozývá mravní požadavek, je to odpovědnost člověka, kterou má před zkoumajícím Bohem. Srdce člověka je místo, kde zakouší mravnost a je otevřeno pro formování.

Aby člověk mohl jednat a konat podle svého svědomí musí být svobodný. Svobodu jsme dostali od Boha již při stvoření. Patří k důstojnosti každého člověka. Svoboda není milostí, ale „stvořitelství dar“. Tak to říká Joseph Ratzinger ve své knize Bůh a svět. „Svoboda znamená, že z vlastní vůle přijímám možnosti svého bytí“.⁷

Římský biskup vydává svědectví o Kristu, má moc vyučovat. Ve své homilii u příležitosti převzetí římské katedrály, 7. května 2005, vysvětluje papež Benedikt

⁶ Ratzinger, *Malý úvod do katechismu katolické církve*. Praha: Nové město, 1994. ISBN 80-901542-4-7.

⁷ Ratzinger, J. *Bůh a svět*. Brno: Barrister a Principal, spol.s.r.o.,2005. ISBN 80-7364-008-2.

XVI., že není ohrožena svoboda svědomí, když se naslouchá učení církve, protože moc, kterou Kristus udělil Petrovi a jeho nástupcům, je v nejplnějším smyslu pověřením ke službě. Moc vyučovat v církvi s sebou nese úsilí poslušně sloužit víře. Papežská služba je zárukou poslušnosti Kristu. Papež nehlasá vlastní názory, nýbrž vše podřizuje Božímu slovu.⁸

Sv. Tomáš Akvinský ve svých úvahách o slavnosti Těla a krve Páně uvedl verš za Starého zákona „ *Neboť kde je tak velký národ, jemuž by byli bohové tak blízko, jako je nám na blízku Hospodin, náš Bůh, kdykoliv ho vzýváme?*“ (Dt 4,7). Řekl tím, že křesťané v církvi nové smlouvy to mohou vyslovit ještě oprávněněji, radostněji a vděčněji než Izraelité. V eucharistii s námi Bůh skutečně přebývá. Ve své homilii na toto téma Joseph Ratzinger k tomu dodává „ Pán je nám blízko v našem svědomí, ve svém slově, ve své osobní přítomnosti v eucharistii“.⁹

Peter Seewald v knize Josepha Ratzingera „ Bůh a svět“ se ptá, zda svědomí člověka je součástí duše, nebo jen věci výchovy. Odpověď je téměř neteologická: „svědomí a jeho funkce je samozřejmě něčím živým. Může v člověku vadnout nebo zrát. Nelze popírat, že svědomí je ve svém konkrétním způsobu fungování určováno i sociální realitou, která nás obklopuje. Sociální prostředí skýtá jak pomoc, díky níž se probouzí a tvoří, tak i nejedno ohrožení, které svědomí otupuje anebo je zavádí na scestí – vytváří falešné svědomí, zbavuje skrupulí nebo produkuje laxnost“.¹⁰ Dále pak, ale uvádí, že člověk přece nemůže například zabít člověka a nevědět, že je to zlo. Nějak to prostě ví. Také když by viděl trpět jiného, určitě pocítí, že má něco udělat. Člověk má v sobě prapůvodní cit pro dobro a zlo. Za II. světové války byli členové SS vychováváni k tomu, že pro germánskou rasu musí člověk zabít a jejich svědomí, že je Adolf Hitler a ten je měřítkem, i tehdy lidé věděli, že to není dobro. Dá se říci, že člověk má opravdu hluboké, niterné, základní svědomí. Morálka není jen něco vnějšího, jen vypěstovaného, ale součástí lidské duchovní výbavy.¹¹

⁸ Ratzinger, J. *O víře, naději a lásce*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2008. ISBN 978-80-7195-251-0.

⁹ Ratzinger, J. *Vrchol a pramen*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2009. ISBN 978-80-7195-327-2.

¹⁰ Ratzinger, J. *Bůh a svět*. Brno: Barrister a Principal, spol. s.r.o., 2005. ISBN 80-7364-008-2.

¹¹ Ratzinger, J. *Bůh a svět*. Brno: Barrister a Principal, spol. s.r.o., 2005. ISBN 80-7364-008-2.

Poslechnout svědomí, znamená také odpovědnost. Křesťané věří, že budou souzeni. Ví, že se musí zodpovídat, že budou skládat účty. Odpovědnost je pouze tam, kde je někdo, kdo se táže. Náš život je vážná věc, budeme dotazováni na svoje činy. Ve vyznání víry se říká „přijde soudit živé i mrtvé“. Říká se tím, že bezpráví světa nemá poslední slovo. Je tu naopak poslední odvolací instance, která hájí právo, aby se mohla uskutečňovat láska. Výrok, že ten, kdo bude soudit, je sám náš Pán, nám dává velkou naději. Věříme v jeho milosrdenství.¹²

Svědomí nás svým způsobem ochraňuje před zlými skutky. Svědomí „před činem“ nás varuje, „svědomí po činu“ nás trýzní. Žádá si nápravu. Je to vlastně od Boha velmi dobře zařízeno. Jestliže máme svědomí správně formované, jsme věřící a neustále o své svědomí dbáme, tak nás vede dobrým směrem. Přesto se nám stane, že vždy nejsme schopni situaci dobře posoudit. Zjistíme, že náš čin, plně neodpovídá našemu předsevzetí, cítíme to, nejsme sami ze sebou spokojeni. Prosíme Boha za odpuštění, snažíme se o nápravu. V katolické církvi k tomu slouží svátost smíření. Toužíme se opět smířit s Bohem, církví a se sebou samým. Zmrtvýchvstalý Pán ustanovil svátost pokání: „*Přijměte Ducha Svatého! Komu hříchy odpustíte, tomu jsou odpuštěny, komu je neodpustíte, tomu odpuštěny nejsou*“ (Jan 20,22-23). Pokání musí být také prožito vnitřně, dynamismem zkroušeného srdce, pohnutého Boží milostí, aby odpovědělo na milosrdnou Boží lásku. Zahrnuje lítost a odmítnutí spáchaných hříchů, pevné předsevzetí v budoucnu již nehřešit a důvěru v Boží pomoc.¹³

Papež Jan Pavel II. v roce 2003 ustanovil zvláštní komisi za předsednictví kardinála Josepha Ratzingera, prefekta Kongregace pro nauku víry. Tato komise dostala za úkol sestavit Kompendium Katechismu katolické církve, jenž mělo obsahovat souhrnné vyjádření obsahů víry. Dne 20. května 2005 Joseph kardinál Ratzinger oznamuje, že kompendium bude zveřejněno o slavnosti svatých apoštolů Petra a Pavla. O důstojnosti lidské osoby a mravního svědomí říká, že

¹² Ratzinger, J. *Úvod do křesťanství*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007. ISBN 978-80-7195-012-7.

¹³ Ratzinger, J. a zvláštní komise. *Kompendium Katechismu katolické církve*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006. ISBN 80-7195-079-3.

mrvně správné je to, co je dobré podle rozumu a Božího zákona. Člověk nesmí být nucen jednat proti svému svědomí a to i v náboženské oblasti. Má být formováno výchovou, niterným přijímáním Božího slova a učením církve. Je posilován dary Ducha Svatého a pomáhají mu rady moudrých osob, modlitba a zpytování svědomí. Svědomí se musí řídit určitými pravidly. Není dovoleno konat zlo, aby z toho vzešlo dobro. Co chceme, aby lidé dělali nám, to máme dělat jim. Musíme respektovat druhého v lásce, ale to neznamena schvalovat jako dobro to, co je objektivně zlé. Člověk si však také může činit mylné úsudky z neznalosti. **Člověku proto nelze přičítat zlo spáchané z nezaviněné nevědomosti, i když zůstává objektivně zlem.**¹⁴

Joseph Ratzinger v knize „Pravda, hodnoty a moc“, uvádí příklad staršího kolegy, podle kterého bylo dosti obtížné být v dnešní době křesťanem. Nevěřící lidé mohou být vděční Bohu, že mohou s klidným svědomím být nevěřící. Protože kdyby uvěřili, nemohli by unést v tomto světě břímě víry a její morální závazky. Jdou s dobrým svědomím jinou cestou a přece mohou dosáhnout spásy. Joseph Ratzinger byl touto myšlenkou šokován, touto ideou bludného svědomí, daného samotným Bohem, aby pak za pomoci této lsti mohl spasit lidi. Víra by pak znamenala jen stěžní snesitelné břímě, vhodné pro silné povahy. Nevěřící, který by nemusel žít podle morálky katolické církve by na tom byl dobře. Člověku by bylo lépe v temnotě, než ve světle, víra by nebyla dobrým darem dobrého Boha. Mohla by pak existovat radost z víry? Nebo odvaha víru předávat? Kdo by chápal víru jako těžké břemeno, jako morální požadavek, nebude evangelizovat, ale raději nechá druhé v domnělé svobodě jejich dobrého svědomí.¹⁵

Takováto zkušenost víry je velmi špatná. Je pravda o člověku a Bohu tak těžká? Je to falešné chápání svědomí. Bludné svědomí chrání člověka před požadavkem pravdy. Svědomí má člověku otevírat pohled ke společné pravdě a umožňuje nám tak společenství v tom, za co máme odpovědnost. Kdyby tomu, tak nebylo, svědomí by nebylo otevřeno pro poznání podstatného. Bylo by spíše

¹⁴ Ratzinger, J. a zvláštní komise. *Kompendium Katechismu katolické církve*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006. ISBN 80-7195-079-3.

¹⁵ Ratzinger, J. *Pravda, hodnoty a moc*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1996. ISBN 80-85959-16-X.

jako ochrana subjektivity. Odpadala by tak nutnost hledat pravdu. Stačilo by přesvědčení o vlastním svědomí. Je tedy bludné svědomí ospravedlnitelné? Kdyby toto všeobecně mělo platit, tak by byla omluva i pro příslušníky SS, kteří páchali zločiny. Hitler jednal subjektivně morálně, protože byl o tom subjektivně přesvědčen. Sledoval své pomýlené svědomí. Znamenalo by to, že by se nemohlo pochybovat o jeho spáse? **Takové to tvrzení o ospravedlňující síle subjektivního svědomí jistě nelze uznat.** Chápání svědomí vedoucí k takovým výsledkům je špatné. Pevné subjektivní přesvědčení a nepřítomnost pochyb člověka nemůže ospravedlnit.¹⁶

Člověk potřebuje pocítit pocit viny, který signalizuje nespokojenost a označuje se jako hlas svědomí i proti jeho vlastní existenci. Je pro člověka nutný, stejně jako tělesná bolest, potřebná jako signál umožňující rozpoznat poruchy v životních funkcích. Kdo již není schopen vnímat svojí vlastní vinu, nemůže být duševně zdravý.

Zřejmě zločinci jako byl Hitler, Stalin, jako jsou teroristé a ostatní zločinci pocity viny neznají a jejich svědomí je v nich mrtvé. Teorie ospravedlnění skrze bludné svědomí nemůže obstát. Kde je jejich vina?¹⁷

V Kompendiu Katechismu katolické církve je psáno, že člověku nelze přičítat zlo spáchané z nezaviněné nevědomosti, i když zůstává objektivně zlem.¹⁸ Je toto snad omluva pro zločince?

V Písmu sv. v Žalmu 19,13 je psáno: „*Kdo si všimne vlastních chyb? Osvobod' mě od chyb, jichž si nejsem vědom*“. Toto je hluboká lidská moudrost, která varuje před oněměním svědomí, onemocněním duše. V setkání s Ježíšem je ten, kdo sám sebe považuje za spravedlivého na tom nejhůře. Celník se svými hříchy je před Bohem spravedlivější, než farizej se svými dobrými skutky. To neznamena, že by celníkovy hříchy nebyly hříchy a jeho dobré skutky, nebyly dobrými skutky. Farizej již ani neví o své vině. Svědomí již umlčel a tak jej činí

¹⁶ Ratzinger, J. *Pravda, hodnoty a moc*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1996. ISBN 80-85959-16-X.

¹⁷ Ratzinger, J. *Pravda, hodnoty a moc*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1996. ISBN 80-85959-16-X.

¹⁸ Ratzinger, J. a zvláštní komise. *Kompendium Katechismu katolické církve*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006. ISBN 80-7195-079-3.

nepřístupným pro Boha i pro lidi. Hlas svědomí, který trápí celníka, jej činí být schopný lásky a pravdy. Ježíš proto přichází k hříšníkům, nepodléhajícím bludnému svědomí, ale těm, jež jsou přístupni Božímu hlasu. Bůh nemůže působit u „spravedlivých“, protože ti necítí potřebu odpuštění. Jsou přesvědčeni, že je jejich svědomí ospravedlňuje. Odpuštění potřebují hříšníci, ti co po něm volají, co si uvědomují svoje hříchy. Ti si ho také zaslouží.

7.1. Ujasnění pojmu svědomí

Středověká tradice v pojmu svědomí zahrnuje dvě roviny. Ty se k sobě vztahují, ale musejí se dobře rozlišovat. Scholastika tyto dvě roviny vyjadřuje pojmy – synderesis a conscientia. Slovo synderesis se dostalo do středověké tradice ze stoického učení o mikrokosmu. Joseph Ratzinger tento pojem nahradil jasnějším „ platonským – anamnésis“, které má hlubší význam. Je bližší biblickému myšlení. Slovo anamnésis vyjadřuje právě to, co sv. Pavel ve druhé kapitole listu Římanům říká: *„Když tedy pohané, kteří nemají zákon, sami ze sebe činí to, co chce zákon, jsou ti, kdo nemají zákon, sami sobě zákonem. Dokazují, že to co zákon vyžaduje, je zapsáno v jejich srdcích, přičemž jejich svědomí je svědkem...“* (Ř 2,14).

Sv. Basil říká, že v nás je ukryta jiskra Božské lásky a ta spočívá v dodržování přikázání. Z toho nám vyplývá, že jsme v rámci stvoření, dostali schopnost k uskutečňování Božských přikázání.

Druhá vrstva pojmu svědomí se ve středověké tradici nazývá slovem conscientia – svědomí. Sv. Tomáš Akvinský takto nazývá druhou rovinu svědomí. To, ale u něj neznamena žádný „habitus“, žádná trvalá kvalita, ale je to v podstatě „actus“, to je to, co se děje. Vnitřní odporování zlu a vnitřní sounáležitost k dobru v nás to samozřejmě to předpokládá. Akt svědomí aplikuje toto základní vědění v určitých situacích. Podle sv. Tomáše Akvinského se dá rozčlenit do třech prvků: opětovné rozpoznání (recognoscere), vydávání svědectví (testificari) a usuzování /iudicari/. To by mělo být funkcí kontrolní a rozhodovací. Je použit postup

z aristotelské tradice, podle něho se tak vyvozovaly závěry. Takovéto vědění závisí na vůli poznat pravdu, na určitých morálních vlastnostech, které jsou dále formovány nebo deformovány.

Rovina usuzování – constencia v užším smyslu nám říká, že je nutno poslouchat i bludné svědomí. Toto je tradice scholastická. Nikdo nesmí jednat proti svému přesvědčení.

Joseph Ratzinger dále tvrdí, **že není vina následovat získané přesvědčení, člověk, takto dokonce musí jednat. Může být však vinou, že člověk má tak zvrácené přesvědčení. Vina však je hlubší. Ne v současném soudu svědomí, ale ve zrušování vlastního bytí, které je velmi otupené.**¹⁹

7.2 Praupamatování se podle sv. Augustina

Člověk je stvořen k obrazu Božímu. To znamená, že v nás je něco, na co by se dalo rozpomenout, co je dobré a pravdivé. Sv. Augustin to vyjadřuje takto:

„Nemohli bychom usuzovat, že jedno je lepší než druhé, kdyby nám nebylo dáno základní porozumění tomu, co je dobré“²⁰

Takže zase něco jako Boží hlas v nás. Sv. Augustin tvrdí, že to základní vědění je v nás. To potvrzuje opět, že člověk musí neustále své svědomí prozkoumávat, pracovat s ním, protože jinak se nevyvíjí a zapomíná se na to dobré. Velký vliv má určitě výchova, již dětské pohádky pomáhají formovat svědomí. Dobro vítězí, ten kdo se zachová správně vždy vyhraje. I když to v životě vždy takto nevychází, tak svědomí zůstává čisté a člověk, který je čestný má vždy velkou hodnotu. Není nic horšího, než špatné svědomí a výčitky. Člověk se musí stále učit a nechat poučovat, aby jeho svědomí pracovalo dobře.

Tato anamnéza, která vychází z naší existence, není pojmově artikulovaným věděním. Je to spíš vnitřní smysl, schopnost znovurozpoznání. Člověk, který není

¹⁹ Ratzinger, J. *Pravda, hodnota a moc*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1996. ISBN 80-85959-16-X.

²⁰ Ratzinger, J. *Pravda, hodnota a moc*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1996. ISBN 80-85959-16-X.

vnitřně hluchý rozpoznává v sobě tento hlas. Je to spíše pocit, tušení, které rozpomenutím dostává jasný smysl. Tento cit nám řekne, že to je to pravé, po čem naše duše prahne. Je to všechno v naší podstatě, je to základ lidskosti. Joseph Ratzinger říká, že toto je důvod a právo misie, kázání evangelia. To smí a musí být kázáno pohanům, protože oni sami je v skrytosti očekávají.²¹

7.3 Konání podle svého svědomí

Jestliže v sobě máme Boží jiskru, danou stvořením a pocíťovanou ve svém svědomí, očekává každý člověk zvěstování Božího slova. Ale je to opravdu v něm skryté, mnohdy o tom sám vůbec neví a ani potom netouží. Netouží potom, proto, že se nedokáže rozpomenout na svůj prapůvod. Věřící člověk, ale cítí povinnost Boží slovo předávat, evangelizovat. Pochopitelně, že těžko jednotlivci toto dokáží, ale je tu církev, jejíž je to povinnost. Církev v průběhu své existence, díky myslitelům a teologům vypracovala teologické učení, pomocí Ducha sv. ho předává lidem. Vzala na sebe tento nelehký úkol, pomáhá člověku na to „upamatování se“ – anamnézis, jenž přivádí člověka k víře. Člověk si rozpomene na svůj prapůvod a pocíťuje ho právě ve svém svědomí. Jen v této souvislosti lze správně porozumět primátu papeže a jeho souvislost s křesťanským svědomím. Pravý smysl učitelské moci papeže je ten, že papež je obhájcem křesťanského svědomí. On brání křesťanskou paměť. Brání víru, kterou je třeba střežit proti destrukci paměti. Zaštítuje správnost křesťanského učení proti těm, co si nedokáží správně rozpomenout a nemají svědomí otevřené pro svůj prapůvodní zdroj a těm co zapomněli na svůj základ. To se mohlo stát tlakem kulturním, politickým nebo sociálním. Někde se to v nich „zazdilo“ a oni nejsou schopni ve svém svědomí rozpoznat, to co jim bylo dáno.

Konat to, co svědomí nařizuje není vždy úplně jednoduché. Ježíš říká, abychom milovali bližního svého, jako sebe samého. Naše svědomí s tím souhlasí,

²¹ Ratzinger, J. *Pravda, hodnota a moc*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1996. ISBN 80-85959-16-X.

ale v praxi se člověk chová trochu jinak. Dokáže si člověk vždy povšimnout, kdo potřebuje jeho pomoc? V Lukášově evangeliu (Lk 10,25-37) je příběh o milosrdném samaritánovi. Tento příklad řeší základní lidskou otázku. Samaritán, který nepatří ke společenství solidarity Izraele v přepadeném nemusí vidět bližního. Lítost ho zasahuje až do „ledví“. Z velkého milosrdenství se sám stává bližním. Svědomí by mu nedovolilo ho nechat ležet na cestě. Tady již nejde o to, kdo z druhých je, nebo není můj bližní. Jde o člověka samotného. Já se musím stávat bližním, pak druhý pro mě znamená tolik „jako já sám“. Ježíš to zde podává takto: Samaritán je cizinec, ze sebe sám udělá bližního a ukáže, že se člověk musí naučit být bližním z nitra a že to má v sobě. Ve svém svědomí. Člověk se musí stát milujícím, musí mít otevřené srdce pro druhé. Pak najde svého bližního, vlastně pak bude svým bližním také nalezen. Odvaze k dobru se musíme učit z nitra, dokážeme to, když budeme sami z nitra dobří. Musíme se naučit vidět, jakého způsobu služby je třeba v našem okolí a širším okruhu našeho života. Naše svědomí nám to káže. Jen je třeba si na to rozpomenout. Poskytujeme-li pouze hmotnou pomoc, je to dosti málo. Někdy stačí vyslechnout, pousmát se, popovídat. Lidé jsou odcizení sami sobě, druhým lidem. Naše přirozenost, to co máme ve svědomí, je láska k ostatním lidem. Musíme se učit svému pravému svědomí naslouchat. Musíme za své prohřešky prosit o odpuštění. V našem světě existuje vina – vina vůči člověku, vina vůči Bohu. Každá vina mezi lidmi zahrnuje i porušení pravdy a lásky a staví se tak proti Bohu, který je pravda a láska. Vinu pocítujeme jako břímě ve svém svědomí. Překonání viny je ústřední otázkou každé lidské existence. Vina přivolává odplatu a tak se tvoří řetězec provinění. Vinu však lze překonat jenom odpuštěním, nikoli odplatou. Ale odpuštění může působit jen v tom, kdo sám odpouští.²²

²² Ratzinger, J. *Ježíš Nazaretský*. Brno: Společnost pro odbornou literaturu, 2008. ISBN 978-80-87029-33-6.

7.4. Vina

Člověk může vidět Boží pravdu na základě své stvořené povahy. Nevidět jí je vina.²³ Stává se, že pravda není viděna a to proto, že viděna být nechce. Není chtěna a to, co zabraňuje poznání je vina. Člověk se úmyslně nedívá na to, co nechce vidět.

Není možné ztotožňovat svědomí člověka s vědomím vlastního „já“, s jeho subjektivní jistotou o sobě a svém morálním chování. Toto vědomí může být pouhou reflexí sociálního okolí a rozšířeného mínění. To také může ukazovat na nedostatek sebekritiky a naslouchání svého pravého svědomí.

Po pádu marxistických systémů v roce 1990 řekl nový moskevský patriarcha, že schopnost lidí vnímat pravdu se v tomto systému zatemnila. Pro skutky lidskosti, pro dobro, je jedna celá generace úplně ztracená. Společnost by se měla přivádět k morálním hodnotám a schopnosti naslouchání Božího hlasu. Pokud se nebude proti bludnému svědomí bojovat, povede to k oněmění svědomí a odličení světa. Svědomí bylo vnucováno lidem vládnoucí třídou. Tím se stalo, že svědomí bylo degradováno na mechanismus omlouvání a hledání viny mimo sebe.

Podle Josepha Ratzingera je to právě osobní vina, když někdo není schopen skutečného rozpoznání pravdy. Člověk, který vychází z protikladu autority a subjektivity, tak pro něj svědomí stojí na straně subjektivity a je právě výrazem svobody subjektu, zatím co autorita zde vystupuje jako určité omezení, nebo snad ohrožení. Svědomí se stane měřítkem vůči nárokům autority ve světě, ve kterém není pravda a on žije z kompromisu mezi nároky subjektu a nároky společenského řádu. V podstatě je svědomí zrušení subjektivity, když se člověk dotýká svojí vnitřní stránky a pravdy od Boha.

Muž svědomí, to není člověk, který by dal přednost snášlivosti, respektu, vlastního úspěchu a veřejného mínění, před pravdou. Velký britský učenec, který

²³ Ratzinger, J. *Pravda, hodnota a moc*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1996. ISBN 80-85959-16-X.

se také zabýval otázkou svědomí byl Thomas Moore. Pro něho nebylo svědomí výrazem subjektivní vůle. Sám si vybojovával poslušnost vůči svému svědomí, vůči pravdě. Toto musí být nad jakoukoli společenskou instanci a osobními zájmy. Svědomí přece není to samé jako vlastní přání, chutě, a to co je společensky výhodnější. Nesmí podlehnout nárokům politické nebo sociální moci. Když člověk pozná pravdu, nesmí jí nikdy zradit. To by byla jeho velká vina.

Další otázka je, jestli to, co vystupuje ze svědomí, nebo to, co se za něj považuje, je skutečná pravda. Zda je tento úsudek neomylný. Jestliže by to tak skutečně bylo, pak by pravda neexistovala, protože by to byla pravda jen subjektivní. Každý by měl svoji pravdu a kdyby nebyla společná všem lidem, tak by neexistovala skutečná pravda. Když ale věříme, že v nás jsou základy od Boha, všem lidem společné a dokážeme-li se na ně rozpomenout, je uposlechnutí svědomí velice bezpečné. Joseph Ratzinger říká, že nedokázat se rozpomenout je vina. Takový člověk je duchovně otupělý a je to jeho vina.²⁴

V dnešní době přijde lidem za těžko mluvit o své vině. Jsou sice schopni vnímat své chyby a selhání, když přestoupí nějaký zákon nebo předpis. Také si ještě uvědomují, když jednají nekorektně a přestupují pravidla a normy. Co jim velmi často chybí je vědomí, že se to dotýká i Boha. Uvědomování si chyb a svojí viny jde mimo náboženskou oblast, protože víra lidí v Boha je velmi slabá, nebo dokonce žádná. Často již nespojují Boha se svým vlastním životem. Pocity viny prožívají jistě také, ale chybí upřímná lítost, kterou prožívá věřící člověk.

Papež Jan Pavel II. viděl za postupným ochabováním a dokonce úplnou ztrátou vědomí viny, krizi svědomí a ztrátu vědomí Boha. Kde se vytrácí smysl pro mravnost, tam mizí vědomí viny a uvědomování si své hříšnosti. Dochází k tomu v humanismu bez Boha – sekularismu. Tam vládne kult autonomie, konzumu a touha po požitku. Vědomí viny se vytrácí také tam, kde se přesouvá na společnost, okolnosti a dané charakterové vlastnosti. Na zodpovědnost člověka se

²⁴ Ratzinger, J. *Pravda, hodnota a moc*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1996. ISBN 80-85959-16-X.

dívá tak, že se popírá jeho schopnost mravního jednání a tím samozřejmě také hřešit. Svědomí takového člověka téměř nefunguje, nebo je již tak zdeformované, že není schopné reakce. Ztrácí se smysl pro trvalé hodnoty a jednání je záležitostí libovůle.

Zřejmě také postoj a život církve nemalou měrou přispívají ke ztrátě vědomí viny. Extrémní pozice minulosti jsou v současné době nahrazovány novými extrémy. V předchozích dobách byla tendence vidět vinu a hřích téměř ve všem a všude, dnes by ho nejráději neviděli nikde. Hlásání víry v minulosti bylo spojováno ze strachem z věčného trestu, dnes je hlášáno poselství Boží lásky, které již nezahrnuje zasloužený trest. Dříve byl kladen velký důraz na správné svědomí, dnes je tendence respektovat jakékoliv svědomí.

Důkazem toho, že se částečně již zdeformovalo vědomí viny a hříchu je patrné z postoje lidí ke svátosti smíření. Církev hlásá lidem poselství usmíření a nabízí ho jako dar světu. Usmíření však předpokládá obrácení a odpuštění. To jen tehdy dokážeme-li rozpoznávat své viny a uvědomovat si je. K tomu musíme mít správně formované svědomí. Člověk je v pokušení, aby se ze své viny před sebou samým a před druhými vylhal nebo ji umenšil. Vlastní vinu uznat, to není zase tak moc jednoduché. Je k tomu třeba také Boží milosti. Je velmi obtížné uvědomit si dosah vlastního provinění. Člověk potřebuje péči rodičů, vychovatelů, učitelů, aby vyrostl v osobnost, která má pevný charakter a dobře vybudované svědomí. Pak je schopen uvědomovat si rozsah svých provinění, uznat svoji vinu a usilovat o nápravu.

Může se stát, že některý člověk nedospěje v mravní osobnost vlivem nedostatečné péče, pak je pochopitelně spoluvinen i ten člověk, který to zavinil. Nakonec je ovšem za své jednání odpovědný každý člověk sám. Osobní zodpovědnost každého člověka pak vylučuje existenci kolektivní viny. Ovšem existuje společná odpovědnost, když si jí neuvědomujeme, tak jsme společně vinni. Kdo by sváděl, nebo podporoval druhého k hříchu je s ním zároveň spoluvinen. Zrovna tak společnost, která by podporovala špatné jednání, nese svůj podíl viny.

V konstituci II. vatikánského koncilu *Gaudium et spes* je psáno „*Kde je řád věcí postižen následky hříchu, člověk rodící se již s náklonností ke zlému, nalézá nové podněty k hříchu*“ (GS 25). Tak se může propojit osobní a sociální hřích. Žádná instituce ani společnost nemohou být samy o sobě mravně dobré nebo špatné. Za vším stojí lidé, kteří svým jednáním je takovými učinili. Existuje také zodpovědnost, kterou má určitá společnost za následky, za které určití jednotlivci nemohou. Může se stát, že na příklad následky války musí nést celý národ, i když pochopitelně někteří na tom nenesou osobní vinu. Zde je požadována solidarita všech zúčastněných lidí.²⁵

Joseph Ratzinger říká, že nevidět pravdu, na základě své stvořené povahy je vina.²⁶

Musí však jít o jasné poznání. Může se stát, že každého člověka ovlivňovalo něco jiného, co může zapříčinit odlišné toto poznání, nebo spíše vysvětlení jiným způsobem. Závisí to také na určitých faktorech, jako je kvalita výchovy, schopnosti umět rozlišit důležité od méně důležitého, na hodnotové orientaci. Velmi velká vina je, pokud někdo, kdo si je vědom závažnosti svého zlého jednání a přesto takto jedná. Jedná vědomě proti poznanému a proti požadavku svého svědomí. Když se stane, že jasné poznání chybí, je to sice provinění, nikoliv však subjektivní vina. Nakolik se identifikujeme se svým špatným jednáním, se dá posoudit, zda šlo skutečně o svobodný čin. Jestliže se od svého špatného jednání distancujeme a upřímně litujeme, tak se můžeme domnívat, že nešlo skutečně o zcela svobodný a plně chtěný čin. Kdybychom s ním ale souhlasili a byli připraveni v budoucnu jednat také tak, je jasné že jsme se rozhodli dobrovolně a svobodně.

Mravní svobodu člověka ovlivňuje nejen společnost, ale také vlastní minulost. Selhání v minulosti se promítají i do přítomnosti. Těžkého provinění se člověk nedopouští z ničeho nic, ale je výsledkem dřívějších špatných postojů, vnějších

²⁵ *Život z víry*. Překlad 2. dílu katolického katechismu pro dospělé. Vydala německá biskupská konference: 1995. Teologická fakulta Jihočeské university v Českých Budějovicích: 2005. ISBN 80-7040-809-X.

²⁶ Ratzinger, J. *Pravda, hodnoty a moc*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1996. ISBN 80-85959-16-X.

okolností, nesnesitelnosti dané situace nebo také nezvládnutím přirozených dispozic.²⁷

7.5 Odpuštění

Poznání sebe sama je první cesta k nápravě. Není lehké přiznat si své vlastní chyby. Každé přiznání viny ovlivňuje naše vidění sama sebe. Proto je důležité, abychom si nastavili zrcadlo a zkoumali své svědomí. Nemá to být pouhé hledání vin, ale i hledání nápravy.

To, že si vzájemně odpouštíme a usmíváme se je pro vytváření lidských vztahů nezbytně nutné. Nakonec přece jenom odpouští Bůh., ale to neznamená, že se nic nestalo, spíš jde o to, že i přes naše viny nám Bůh projevuje svou náklonnost. „*Ospravedlnění je nejvznešenější dílo Boží lásky. Je to milosrdný a nezasloužený dar Boha, který odpouští naše hříchy, činí nás spravedlivými a posvěcuje celou naši bytost. Je dílem milosti Ducha Svatého, bylo nám zaslouženo Kristovým utrpením a je nám uděleno křtem. Ospravedlnění navozuje svobodnou odpověď člověka, projevující se vírou v Krista a spoluprací s milostí Ducha Svatého*“.²⁸

Joseph Ratzinger v encyklice „*Deus Caritas est*“ líčí odpouštějící lásku Boží veršem ze Starého zákona: „*Jak bych tě mohl vydat na pospas, Efraime? Jak bych tě mohl, Izraeli vydat v šanc?...Obrací se ve mně srdce, rozněcuje soucit, nebudu jednat podle žáru svého hněvu, nezničím znovu Efraima, neboť jsem Bůh, ne člověk, jsem svatý uprostřed tebe*“ (Oz 11,8-9). Jde o vášnivou lásku Boží k vlastnímu lidu, k člověku, je zároveň láskou, která odpouští. Je to tak veliká láska, že obrací Boha proti němu samému a jeho lásku proti spravedlnosti.²⁹

²⁷ *Život z víry*. Překlad 2. dílu katolického katechismu pro dospělé. Vydala německá biskupská konference: 1995. Teologická fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích: 2005. ISBN 80-7040-809-X.

²⁸ Ratzinger, J. a zvláštní komise. *Kompendium Katechismu katolické církve*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006. ISBN 80-7195-079-3.

²⁹ Benedikt XVI. *Encyklika Deus caritas est. Bůh je láska*. Praha: Paulínky, 2006. ISBN 80-86949-03-6.

V církvi existují různé formy pokání, jako úkon kajícího na začátku eucharistie, usmiřující pobožnost a posty. Nejvýznamnější z nich je svátost smíření, svátostné rozřešení, jenž pronáší udělovatel z Božího pověření. Je to řádný prostředek k odpuštění a prominutí hříchů.

Etika svědomí podle Benedikta XVI.

Dialog mezi vírou a rozumem tvoří nejvhodnější rámec pro podněcování spolupráce mezi věřícími a nevěřícími. Jejich společný úkol je pracovat pro obecné blaho, spravedlnost a pokoj lidstva. Pastorační konstituce II. vatikánského koncilu „Gaudium et spes“ říká, že všechno na světě má být zaměřeno k člověku. Svět není dílem náhody, ale dílo Božího plánu. Odtud vychází povinnost sjednocovat se s lidmi dobré vůle, věřícími i nevěřícími, aby tento náš svět odpovídal božskému plánu. Každý tak musí činit podle svého svědomí.

Život v dnešní době je stále více pod lidskou kontrolou a lze s ním stále více manipulovat. V současné kultuře, která ztrácí smysl pro nadpřirozeno a která se snaží odhalit všechna tajemství, se dospělo až ke kořenům života. Oplodnění ve zkumavce je dnes docela běžné, provádějí se výzkumy na embryích, je tu možnost lidského klonování. Svědomí je tady jen k tomu, aby bralo na vědomí čisté technické možnosti. Provádění potratů, bez výčitek svědomí. Plánuje se všechno, i rodičovství. Existuje systematické plánování porodnosti. Další druh nadvlády nad životem je eutanazie. Toto jsou postoje materialistického pojetí života. Je to degradace lidství, lhostejnost k tomu co na to říká svědomí.

Chudí celého světa klepou na brány blahobytu, bohatému světu hrozí, že již toto klepání neuslyší, protože jejich svědomí již dnes není schopno rozeznat, co je lidské. Rozum a víra spolupracují na tom, aby člověku ukázaly dobro jen tehdy, když je chce vidět. Přirozený zákon zjevuje člověku jeho velikost, ale také i jeho bídu, pokud nepřijme volání morální pravdy.

Lidská bytost se rozvíjí jen tehdy, když prospívá na duchu, když poznává sama sebe a pravdy vtisknuté Bohem. Toto všechno rozpoznáváme skrze naše svědomí, když máme zájem ho vyslechnout. Jestliže toto nečiníme, jsme nemocní

a Bohu vzdálení. Společenské a psychologické odcizení, mnohé neurózy jsou znaky společnosti blahobytu, rozvinuté pouze materiálně, utlačující duši. Nemoci naší doby si žádají duchovní vysvětlení. Lidstvo již pomalu neumí chápat nic, co by se nedalo vysvětlit materiálně. Přesto ale zakouší každý člověk množství nemateriálních a duchovních aspektů života. Pomocí materiálních nástrojů nelze všechno vysvětlit. Vždy je něco, co v nás vzbuzuje úžas. V životě jde o něco víc, než materiálně. Člověk by se neměl o to ochudit. Měl by pěstovat duchovní rozvoj své osobnosti, obracet se do sebe, poslechnout ten hlas v nás, ten dar od Boha. Poslouchat své svědomí a řídit se jím. Pak by náš lidský svět vypadal jinak.

Nemuseli bychom pak řešit energetickou problematiku. Skutečnost, že některé státy, mocenské skupiny a významné společnosti hromadí zásoby neobnovitelných zdrojů energie, představuje vážnou překážku pro rozvoj chudých zemí. Tyto země nemají ekonomické prostředky a nejsou schopni financovat výzkum nových alternativních zdrojů. Hromadění přírodních zdrojů vede k vykořisťování a konfliktům mezi národy i uvnitř jednotlivých zemí. Je naléhavá morální potřeba obnovy solidarity ve vztazích mezi rozvojovými a průmyslově vyspělými zeměmi. I toto je otázka svědomí. Kdo vykořisťuje druhé, slabší, provinuje se a jeho svědomí by mu to mělo sdělovat.

Člověku je dovoleno odpovědně ovládat přírodu, kterou musí chránit, zachovávat ji pro další generace a pečovat o ní. Na zemi je pro všechny místo, mohou se zde nacházet zdroje nezbytné pro důstojný život celého lidstva. To záleží na svědomí nás všech. Každý jedinec musí dbát o zachování životního prostředí. Je naléhavé, aby odpovědné autority vynaložily úsilí a ekonomicky využívaly přírodní zdroje a náklady nesli ti, kdo zdroje zneužívají a ne ostatní národy nebo budoucí generace. Ochrana životního prostředí, zdrojů a klimatu vyžaduje, aby všichni zodpovědní představitelé konali společně v souladu se zákony a v solidaritě se všemi oblastmi naší planety. Úkol ekonomie je využívání, nikoli zneužívání přírodních zdrojů. Musí se jednat podle správného svědomí, abychom naši Zemi zachovali.

Lidstvo zachází špatně s životním prostředím, společnost by měla přehodnotit svůj životní styl hedonismu a konzumismu. Je nutná skutečná změna myšlení,

kteřá by vedla k přijetí nových životních způsobů, v níž by hledání pravdy, dobra a krásy byly určujícími prvky při rozhodování o spotřebě, šetření a investicích. Každé porušení solidarity a přátelství mezi občany vyvolává nespokojenost v sociálních vztazích. Církev má odpovědnost za celé stvoření a musí také, podle svého svědomí svou nespokojenost projevovat na veřejnosti. Musí bránit vodu, vzduch jako dary stvoření, které patří všem. Musí také bránit lidstvo před sebezničením. K ochraně přírody nestačí ani zásahy ekonomiky, ani osvěta. Je to morální stav společnosti. Je to svědomí společnosti, svědomí úplně každého člověka.

Nerespektuje se právo na život a na přirozenou smrt, uměle se provádí početí. Dokonce jsou lidská embrya obětována na výzkum, pak svědomí společnosti ztrácí pojem o ekologii a člověku. Povinnosti vůči životnímu prostředí a životu jsou propojeny s povinnostmi k sobě a k druhým lidem. Tyto povinnosti musíme pociťovat ve svém svědomí.

Odstranit ze světa hlad je požadavkem nezbytným pro udržení míru a stability na planetě. Hlad neplyne z materiálních nedostatků, chybí ekonomické instituce, které by byly schopny zaručit pravidelný a z hlediska potřeb dostatečný přístup k jídlu a vodě. Zvláště v situacích během skutečných potravinových krizí, vyvolanými přírodními katastrofami nebo neodpovědnou národní či mezinárodní politikou. Podporovat ekonomicky chudé země financováním, jež je prodchnuto solidaritou je morální povinností a důsledkem poslušností ke svému svědomí.

V důsledku chudoby nejenže panuje vysoká úmrtnost dětí, ale vlády svými opatřeními propagují antikoncepci a někde jsou až tak daleko, že nutí k potratům. V ekonomicky rozvinutějších zemích je značně rozšířena legislativa odporující životu, která ovlivňuje morální zvyklosti a praxi, a tak se šíří mentalita neochoty přijmout dítě. Je i snaha propagovat toto do dalších zemí, jako by šlo o nějaký kulturní pokrok. V chudých zemích se prosazuje provádění sterilizace dokonce i bez vědomí žen, kterých se to týká. Co na toto říká svědomí? Je to hra na Boha, který rozhoduje o životech lidí. Existuje i opodstatnělé podezření, že sama rozvojová pomoc je někdy vázána na typ zdravotnické politiky, který zahrnuje přísné kontroly porodnosti. Zneklidňující jsou také zákony, které

povolují eutanazii. Ztrácí-li se osobní a společenská odpovědnost k přijímání nového života, ztrácí se morální síla ke vzájemné pomoci. Je zde porušen respekt a morální právo každého národa a lidské osoby. Je porušeno přirozené vnímání, respektování svého svědomí.

Budování míru vyžaduje diplomatické kontakty, setkání dohody a přijetí společných závazků, které mají omezit válečné hrozby a stále se opakující teroristické pokusy. Aby se došlo k trvalému efektu, musí se opírat o hodnoty, jež svými kořeny tkví v pravdě o lidském životě. Musejí být vyslyšeny hlasy dotyčných národů a musí se vzít v úvahu situace těchto národů. Jednání musí stát na lásce, porozumění a správném svědomí všech zúčastněných stran.

Běžnou součástí dnešního života jsou sdělovací prostředky. Mají velký vliv na život lidí a je třeba velké morální cítění, správného svědomí osob, které s nimi disponují. Často jsou zaměřeny na ekonomické zájmy, zaměřených na ovládnutí trhů a vnucování modelů sloužících ideologické a politické moci. Sdělovací prostředky mají velký význam, určují způsoby vnímání lidské osoby a dění ve světě. Je nutné pozorně reflektovat jejich vliv zvláště vzhledem k etické a kulturní dimenzi globalizace a solidárního rozvoje národů. Média se mohou stát nástrojem humanizace, protože nabízejí velké komunikační a informační možnosti. Měly by být organizovány a řízeny ve světle obrazu člověka a společného dobra. Mají odrážet univerzální hodnoty a soustředit se na povznesení důstojnosti lidských osob a národů. Musí pracovat ve službách lásky, pravdy a dobra. Lidská svoboda je vnitřně spojena s těmito hodnotami. Mohou mít významný přínos pro společnost, když budou podporovat universální účast na společném hledání toho, co je spravedlivé, morální a co odpovídá svědomí jednotlivců.

Církev od vzniku encykliky „Rerum novarum“ v roce 1891 vždy podporovala odborové organizace v pracovní oblasti. Jsou povolány starat se o nové problémy ve společnosti. Odborníci to nazývají konflikt mezi člověkem, jako pracujícím a jako spotřebitelem. Nemělo by se souhlasit s tím, že ústřední postavení má spotřebitel a ne pracující. O toto se mají postarat odbory. Mají se soustředit na obhajobu svých členů a nezapomínat na pracující z rozvojových zemí, kde bývají pošlapávána sociální práva. Odborové organizace by měly vyzvedat skutečné

etické hodnoty. Mají být aktivní při ochraně a podpoře světa práce, zejména ve prospěch vykořisťovaných a nikým nezastupovaných pracovníků. Mají jim pomoci vhodnými iniciativami uskutečňovat spravedlnost ve jménu důstojnosti člověka a jeho morálních práv. Musí se bojovat proti práci dětí, které se mají věnovat školní výuce, a přitom jsou samy nuceny pracovat. Zaměstnavatelé mají umožňovat pracujícím svobodně se organizovat a nechat zaznít jejich hlasu, musí jim zaručovat důstojné živobytí a společnost se o ně musí postarat i poté co odejdou do důchodu.

Ekonomika ke svému řádnému fungování musí splňovat požadavky etiky. Etiky, která odpovídá morálním požadavkům lidí. Ve sféře ekonomické, finanční a podnikatelské se o etice hodně mluví. Vznikají výzkumná centra a vzdělávací kurzy, které se zabývají „podnikatelskou etikou“. Banky nabízejí tak zvané „etické“ účty a investiční fondy. Rozvíjí se „etické financování“. Určitě to zasluhuje uznání a širokou podporu. I v méně rozvinutých oblastech světa lze zaznamenat pozitivní účinky. Je špatné, že dochází k jistému zneužívání přívlastku „etický“. Užívá-li se ho příliš obecně, může mít různé obsahy a může se pod tímto označením skrývat rozhodnutí, která odporují spravedlnosti a pravému dobru člověka. Církev zdůrazňuje nezcizitelnou důstojnost člověka a apeluje na svědomí. Ekonomické etice, která by nedbala skutečných morálních hodnot, by hrozilo, že bude podřízena stávajícím ekonomickým a finančním systémům, místo toho, aby korigovala jejich selhání. Nesmí financovat eticky sporné projekty. Slovo „etický“ nesmí být používáno ideologicky diskriminujícím způsobem. Nestačí, aby vznikaly „etické“ sektory, ale aby veškerá ekonomika byla etická. Sociální nauka církve říká, že ekonomika ve všech svých oblastech je součástí lidského konání a musí být podřízena etickým normám a dodržování základních požadavků zachování lidské svobody a důstojnosti. Ekonomika také musí mít své „svědomí“, které se skládá ze svědomích jednotlivých jejích představitelů.³⁰

³⁰ Benedikt XVI. *Encyklika Caritas in veritate. Lásky v pravdě*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2009. ISBN 978-80-7195-414-9. Odstavec 43-52.

9. Závěr

Svědění je pojem, který v dnešní době patří k pojmům velice neurčitým, bývá vysvětlován různě. Někdo se domnívá, že je to jednání podle určitého vnuknutí na základě pocitů a emocí každého, jiný zaměňuje svědění za přizpůsobení se určitým zvyklostem. Člověk zvýrazňuje „vlastní svědění“ a myslí na osobní autonomii a svobodu, respektování určitého tabu, nebo si plete svědění se slepou poslušností vůči určité autoritě. Lze si položit otázku, k čemu je vlastně svědění, má-li každý jiné. Někdo propaguje provádění eutanázie, jiný ji považuje za synonymum vraždy. To samé jsou pokusy na embryích, interrupce. Hledání pravdy ztěžuje názor, že v etice neexistuje pravda společná pro všechny, protože jsme pluralitní společnost a je třeba přiznat každému jeho vlastní pravdu. Každý má právo vyjádřit svou mravní autonomii a omezen může být jen ten, kdo by výrazně škodil ostatním. V dnešní době se objevují stále nová mravní dilemata. Jednotlivci docházejí k různým závěrům a mnozí z nich mají problémy ve svých svědích. Často jim ani nikdo nemůže poradit a nakonec se musí rozhodnout každý sám a sám nést tíži tohoto rozhodnutí. Řešení problému je jednoznačné. Člověk musí své svědění formovat k dobru, aby svá rozhodnutí opíral o svou vlastní odpovědnost. Takto nějak asi chápe nenáboženský svět svědění. Ještě se dá říct, že „zlaté pravidlo“, čiž druhým co chceš, aby oni činili tobě, je dostatečně známé a většinou se tak snažíme chovat.

Svědění je osobní přesvědčení, založené na nezpochybnitelném přijetí určitých morálních norem, které se stávají měřítkem posuzování zejména vlastního jednání a chování. Zahrnuje v sobě procesy poznávací, hodnotící, emocionální.

Teologický pohled na svědění je na jedné straně snad přísnější – Bůh povolává každého člověka a on bude „vydávát účty“ ze svých činů. To je možné jen tehdy, pokud se k určitému jednání rozhodl sám, podle hlasu vlastního svědění. Na druhé straně je tu ale fakt, že Bůh je láska, milující Otec. Člověk z lásky k Bohu snadněji přijímá určité normy chování a to již jen proto, že v nás ten Boží hlas je uložen a dochází k souznění člověka s Bohem. Dostali jsme od

Boha ten dar, ten zárodek pravdy, který pociťujeme ve svém svědomí. Mravní zákon nám byl uložen do srdcí a věřící člověk ho dokáže poslouchat. Také formování svědomí u křesťana je samozřejmější a jednodušší, četbou Písma sv., kázáním v kostele. Ale i přesto teologové upozorňují na mnohá nebezpečí, která se mohou vyskytnout.

Může se stát, že za pádným důvodem svědomí se skrývají vlastní touhy, přání, nálady a sobectví. Vzhledem k subjektivitě svědomí je člověk více náchylný k omylu a sebepřeceňování. Také může být negativně ovlivněn prostředím, výchovou, nebo vlastním psychickým stavem. Svědomí nesmí zůstat uzavřeno samo do sebe, potřebuje neustálý kontakt s Bohem, člověk musí žít intenzivní duchovní život.

Důležitá je pomoc morálního teologa, který sestaví seznam určitých povinností a zákazů. Toto je aplikace tomistického náhledu na svědomí. Sestavovala se „zповědní zrcadla“. Tento systém je dosti propracovaný, ale nedokáže vše. Nejdůležitější činitel je skutečná víra. Výchova svědomí se obrací spíše na výchovu pozitivních hodnot. Učit se, co znamená život podle víry, jaké hodnoty se musí chránit. Magisterium před věřící staví to dobré, nerozpracovává detailně jak se má věřící chovat. Život křesťana není definován otázkou, co má dělat, ale je to následování Ježíše Krista, který nám dává základní poznání toho co je správné a morální.

Joseph Ratzinger říká, že na počátku rozhodnutí, jít svůj život s Bohem není určité etické rozhodnutí nebo velká idea. Je to odpověď na Boží volání. Jestliže v životě schází kontakt s Bohem, pak ve druhém vidím jen druhého a nevnímám ho jako obraz Boží. Chybí tady nezbytné propojení mezi láskou k Bohu a láskou k bližnímu, o níž mluví Ježíš. Člověk by dokázal naplňovat „náboženské povinnosti“ bez lásky. Ale jedině má ochota vycházet vstříc svému bližnímu, milovat ho, jak nás učí Ježíš a milovat Boha, který si nás zamiloval jako první je dokonalá láska, která nás sjednocuje s Bohem. Z těchto pohnutek se etické hodnoty lépe uskutečňují. Když se bude člověk snažit milovat bližního svého, jako sebe samého, tak jeho morální cítění bude na správné cestě.

Benedikt XVI. v sociální nauce církve se snaží pomáhat formování svědomí lidí zúčastněných v politickém a hospodářském dění. Chce, aby zůstalo vnímání skutečných požadavků spravedlnosti a zároveň odhodlání podle toho také jednat. Není to bezprostřední úloha církve, je to prvořadý lidský úkol. Církev má povinnost prostřednictvím očišťování rozumu a etické formace poskytnout také vlastní příspěvek k uskutečňování požadavků spravedlnosti. Benedikt XVI. ve své encyklice „Caritas in veritate“ vyjadřuje úsilí k vytváření spravedlivého světa.

Joseph Ratzinger ve svém pojetí svědomí vychází z učení svého oblíbeného teologa sv. Augustina. Je do nás vloženo základní poznání dobra a zla. Říká, že podle svědomí musíme jednat a mít odpovědnost za své jednání. Shoduje se také se sv. Tomášem Akvinským v rozvrstvení pojmu svědomí a je zastáncem názoru na rozpomenutí se na toto prvotní vědění. Vina je nerozpomenout se. To znovupamatování se děje správnou formací svědomí. Křesťanství samo o sobě formuje svědomí člověka k pravdě. Je to správná cesta životem se správným svědomím, neboť Ježíš Kristus je cesta, pravda a život.

Seznam literatury

1. Azenbacher, A. Úvod do etiky. Praha: Academia, 2001. ISBN 80-200-0953-1.
2. Benedikt XVI. Encyklika Caritas in veritate. Láska v pravdě. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2009. ISBN 978-80-7195-414-9.
3. Benedikt XVI. Encyklika Deus caritas est. Bůh je láska. Praha: Paulínky, 2006. ISBN 80-86949-03-6.
4. Bible. Český ekumenický překlad. Praha: Česká biblická společnost, 2005. ISBN 80-85810-37-9.
5. Muroňová, E., Havel, T.C. Benedikt XVI. Praha: Ottovo nakladatelství, 2009. ISBN 978-80-7360-903-0.
6. Rádl, E. Dějiny filosofie. Praha: Votobia. 1998. ISBN 80-7220-063-1.

7. Ratzinger, J. a zvláštní komise. Kompendium Katechismu katolické církve. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006. ISBN 80-7195-079-3.
8. Ratzinger, J. Bůh a svět. Brno: Barrister a Principal, spol. s.r.o., 2005. ISBN 80-7364-008-2.
9. Ratzinger, J. Ježíš Nazaretský. Brno: Společnost pro odbornou literaturu, 2008. ISBN 978-80-87029-33-6.
10. Ratzinger, J. O víře, naději a lásce. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2008. ISBN 978-80-7195-251-0.
11. Ratzinger, J. Pravda, hodnoty a moc. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1996. ISBN 80-85959-16-X.
12. Ratzinger, J. Úvod do křesťanství. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007. ISBN 978-80-7195-012-7.
13. Ratzinger, J. Vrchol a pramen. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2009. ISBN 978-80-7195-327-2.
14. Ratzinger, J., Malý úvod do katechismu katolické církve. Praha: Nové město, 1994. ISBN 80-901542-4-7.
15. Ratzinger, J. a zvláštní komise. Kompendium Katechismu katolické církve. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006. ISBN 80-7195-079-3.
16. Život z víry. Překlad 2. dílu katolického katechismu pro dospělé. Vydala německá biskupská konference: 1995. Teologická fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích: 2005. ISBN 80-7040-809-X.
17. <http://www.katolik.cz/texty/view.asp?cis=144> /17.10.2009/
Článek „Svědomy v pohledu filosofů“.

ABSTRAKT

V AŠÁKOVÁ, J. *Koncepce svědomí v díle Josepha Ratzingera*. České Budějovice 2010. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra filosofie a religionistiky.

Vedoucí práce Tomáš Machula, Ph.D., Th.D.

Klíčová slova: Joseph Ratzinger, svědomí, vina, odpuštění, církev, křesťanství, teologie.

Práce se zabývá problematikou svědomí obecně a teologicky. Charakterizuje pojem svědomí z různých hledisek. Popisuje fenomén svědomí od názoru sv. Augustina, sv. Tomáše Akvinského a z nich vycházející pojetí Josepha Ratzingera. Vyjadřuje jeho postoj k problémům současnosti a apeluje na svědomí dnešní společnosti z hlediska církve. Práce se zabývá možností odpuštění a pocitů viny. Vina je nerozpomenutí se na základní vědění dobra a zla. Každý člověk je povinen své svědomí uposlechnout, jinak by nemohl být za své jednání zodpovědný. Svědomí se musí formovat, aby člověk rozpoznával co je dobré a zlé. Teologie říká, že základní vědění dobra a zla je uloženo v člověku od stvoření. Profánní názor je, že je dílem výchovy, prostředí, vrozeného základu a společnosti. Joseph Ratzinger dospěl k názoru, že ze svědomí získané přesvědčení musíme následovat, je-li chybné je člověk vinen tím, že jeho svědomí je tak zpuštěné, že v sobě nedokáže již pravdu najít.

ABSTRACT

V AŠÁKOVÁ, J. *The conception of conscience in the work of Joseph Ratzinger*. České Budějovice. Bachelor work. University of South Bohemia in České Budějovice. Faculty of Theology. Department of Philosophy and Religious Science.

Supervisor Tomáš Machula, Ph.D., Th.D.

Key words: Joseph Ratzinger, conscience, blame, forgiveness, Church, Christianity, theology.

This work deals with the question of conscience in general and in the theological way. It defines the term conscience from different points of view. It describes the phenomenon of conscience on the basis of opinions of St. Augustine, St. Thomas Aquinas and the conception of Joseph Ratzinger that appears from the two above mentioned theologians. This work expresses pope's attitude to the problems of today's world and appeals on conscience of present society in terms of Church. The possibility of forgiveness and feelings of blame are also important parts of this work. Blame is the act of non-remembering the basic knowledge of good and evil. Each person has the obligation to follow its conscience. In the opposite way it couldn't be responsible for its action. Conscience must be formed in order to recognize good and evil. The Theology says that the fundamental awareness of what is good and bad is put in people's hearts from the age of creation. The profane opinion claims that conscience is associated with education, environment, inborn base and society. Joseph Ratzinger is persuaded that we have to follow the voice of conscience. If it is bad, we are guilty of the fact, that our conscience is wasted and we aren't able to find the truth.